

Országgyűlési irományok

H/1270 Henryk Slawik halálának 70. évfordulója, valamint idősebb Antall József halálának 40. évfordulója emlékére

<http://www.parlament.hu/irom40/01270/01270.pdf> (2018.02.13.)

H/9366 A 2016-os év magyar-lengyel szolidaritás évének nyilvánításáról

<http://www.parlament.hu/irom40/09366/09366.pdf> (2018.02.13.)

H/9425 A Magyar-Bolgár Barátság Napjáról

<http://www.parlament.hu/irom40/09425/09425.pdf> (2018.02.13.)

H/18032 A Minority SafePack európai polgári kezdeményezés támogatásáról

<http://www.parlament.hu/irom40/18032/18032.pdf> (2018.02.13.)

Egyéb adatbázisok

Központi Statisztikai Hivatal – Népszámlálás 2011 – A népesség és nemzetiség főbb korcsoport szerint

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/nemzetiseg/09_01_04.xls

(2014.03.16.)

Nemzeti Választási Iroda – 2014. évi országgyűlési választások – A nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgárok száma

http://valasztas.hu/hu/ogyv2014/766/766_5_3.html (2014.03.21.)

Nemzeti Választási Iroda – 2014. évi országgyűlési választások – A nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgárok száma

http://valasztas.hu/hu/ogyv2014/766/766_5_3.html (2014.03.30.)

Nemzeti Választási iroda – 2014. évi országgyűlési választások – Az országos listás választás eredménye

http://valasztas.hu/hu/ogyv2014/861/861_0_index.html (2015.02.05.)

Szószlók – Országgyűlés

<http://www.parlament.hu/szoszolok-listaja> (2018.03.31.)

MAGYAR VEGYES HÁZASSÁGOK SZLOVÁKIÁBAN, ERDÉLYBEN ÉS A VAJDASÁGBAN ÉS SZLOVÉNIÁBAN

Ladancsik Tibor

Vizsgálati szempontok a vegyes házasságok kutatásában

A vegyes házasságok a különböző nemzeti közösségek egymáshoz való viszonyát tükrözik. Abban szinte minden kutató egyetért, hogy a vegyes házasságok fontos részei a kisebbség és a többség kapcsolatának. Abban azonban már nagy eltérés mutatkozik a kutatók között, hogy a kisebbségi közösségekre pozitív, vagy inkább negatív hatással vannak-e ezek a kapcsolatok. A tanulmányomban a Kárpát-medencében és a Nyugat-Balkánon kötött vegyes házasságokkal foglalkozó kutatások módszertanát és eredményeit foglalom össze. Kiemelt figyelmet fordítok a magyar-szerb vegyes házasságokat vizsgáló kutatások megközelítési módjainak és eredményeinek a bemutatására.

A magyar-szerb vegyes házasságok mára általánosan elterjedtek a Vajdaságban. Gyakorlatilag az összes olyan településen előfordulnak, ahol mindkét nemzet tagjai jelen vannak. Bár napjainkban ez már teljesen elfogadott, az előző század folyamán egy-egy vegyes házasság még kirívó esetnek számított a monogám házasságok között. A Kárpát-medencében és a Balkán-félszigeten a nemzeti identitás egyik alapvető tényezője a vallás. A magyarok többsége római katolikus, vagy valamelyik protestáns egyház tagja, a szerbek döntő többsége pedig a pravoszláv vallást követi. Emiatt a legtöbb szerb-magyar vegyes házasság vallási szempontból is heterogén.

A különböző egyházi, és állami feljegyzésekből kiderül, hogy a huszadik század elején, illetve azt megelőzően ritkák voltak a vegyes házasságok. A felekezeti hovatartozás, az abból fakadó szokások és normák döntő mértékben befolyásolták, hogy ki kivel köthet házasságot. Nemzetek közti vegyes házasságok – amit a korai népszámlálási adatok is alátámasztanak – a múlt század elején elenyésző számban kötettek.

A világháborúk után azonban jelentősen növekedni kezdett a vegyes házasságkötések száma. A kisebbségi magyarság körében is minden utódállamban növekedni kezdett a vegyes házasságkötések száma (Hoóz 2002). Ez a jelenség több határon túli magyar kutató figyelmét is felkeltette. Alapvetően kétféle nézőpont alakult ki a témával kapcsolatban: az asszimilációs szemlélet és a társadalmi kohéziós elmélet. Az asszimilációs elmélet szerint a vegyes házasságok alapvetően a magyarság fogyását, a magyarság többségi nemzetbe történő beolvadását segítik elő. Az elmélet hívei szerint a vegyes családokban a magyar nemzeti identitás háttérbe kerül, és a vegyes házasságokból született gyerekek nem magyar nemzeti-ségűek lesznek. A kohéziós elmélet hívei ezzel szemben nem tartanak az asszimilációtól, szerintük a társadalmi kohéziót növelik a vegyes házasságok. Ez utóbbi elmélet hívei szerint a vegyes házasságok által kapcsolatok, kötések alakulnak ki a nemzetek tagjai között, ezek a kapcsolatok pedig elősegítik a nemzetek közti kommunikációt, és csökkentik a nemzetek közt kialakuló konfliktusok valószínűségét. A magyar kutatók körében az asszimilációs nézet vált általánosan elfogadottá.

A vegyes házasságok működésének megértéséhez mindkét fél szempontjából szükséges megvizsgálni a jelenséget. A szerb kutatók közül tudomásom szerint senki sem foglalkozott kizárólag a magyarok és szerbek közti vegyes házasságokkal, többen vizsgálták azonban a szerbek kisebbségekkel kötött vegyes házasságait. Ezek a kutatások több esetben érintették a magyar–szerb vegyes házasságokat is. Több munka született az egykori jugoszláviai vegyes házasságokról. Soknemzetiségű országnak a téma megkerülhetetlen volt.

Több nyugat-európai és amerikai kutató is foglalkozott a témával. Ők elsősorban a jugoszláviai vegyes házasságokkal foglalkoztak, és arra keresték a választ, hogy a vegyes házasságkötések mellett hogyan alakulhatott ki egy véres, és népiirtásoktól sem mentes konfliktus. Elsősorban a

délszláv háborúk okait keresték, és azt, hogy azok milyen hatást gyakoroltak a vegyes házasságokra. A régi Jugoszlávia a nemzetközi sajtóban és a tudóstársadalom szemében is a nemzetek közti együttélés mintapéldája volt, ezt a képet erősítette maga a kormány is. Ezt azonban megcáfolta a polgárháború, ahol százezrek veszítették életüket, és nagyon magas volt a polgári áldozatok száma is. A kutatók erre az ellentmondásra keresték a választ.

Vegyes házasságok a határon túli magyarság körében (Románia és Szlovákia)

A vegyes házasságokról szóló egyik legkorábbi tanulmányt Csűrös Miklós (1938) írta. A tanulmány a két világháború között született, és Csűrös elsősorban egy korabeli román kutatás demográfiai adatait elemezte. A kutatást Dr. Ramneantu Peter végzett az Astra nevű román közművelődési egyesület megbízásából. A vizsgált időszakban (1920-1937) a magyar nők kötöttek a legtöbben vegyes házasságot, 16 110-en. Ebben az időszakban ezzel szemben csak 6 692 román nő, 8 553 magyar férfi és 14 033 román férfi kötött vegyes házasságot. A vizsgált időszakban (1920 – 1937) azoknak a házasságkötéseknek, ahol a férj magyar nemzetiségű volt, 82,3%-a volt homogám magyar házasság. Azoknál a házasságkötéseknél, ahol a feleség volt magyar, 71,1% volt a homogám magyar házasságkötések aránya. A román férfiak preferálták a magyar nőekkel történő házasságkötést, 23,3%-uk kötött ilyen házasságot. A legtöbb homogám házasság a zsidók körében kötött, 92,6% a férfi és 92,8% a női homogám házasságok aránya. A Székelyföldön a román férfiak többsége magyar feleséget választott, aminek Csűrös szerint az az oka, hogy az itteni románok bevándorlók nem találnak saját nemzetiségű házastársat. Ezt a véleményt Gyurgyík (1998) is megerősíti, aki a bevándorló cseh népesség magas vegyes házassági arányáról írt Szlovákiában. Azokon a területeken, ahol van őshonos román kisebbség, már alacsonyabb a vegyes házasságok aránya a román férfiak körében, azonban még itt is elég magasnak számít. Ezt Csűrös a magyarok magasabb kulturális tőkéjének vonzóságával magyarázza. A magyar férfiak jóval kisebb arányban kötnek vegyes házasságot,

azonban az aránya több helyen is eléri a házasságkötések negyedét. Ennek az okát a felfelé történő mobilitásban és a munkásosztályra jellemző csökkent nemzeti öntudatban látja. A román többségű városokban viszont kevés magyar férfi köt vegyes házasságot. Csűrös szerint itt a magyar férfiak a magas kulturális és gazdasági tőkével rendelkező románok mellett háttérbe szorulnak.

Csűrös szerint a magyar nőket helytelenül vádolja a román köznével „férfibrablással”, miszerint a magyar nők a jobb anyagi boldogulásuk érdekében választanak román házastársat. Szerinte ennek a valódi oka a magyar férfiak elvándorlása. Ezt az állítását azzal támasztja alá, hogy 55 497 magyar női házasságkötésre mindössze 48 217 magyar férfi házasságkötés jut, amiből ráadásul 8 533 vegyes házasság. Emellett jelzi, hogy a magyar nők vegyes házasságkötés esetén a legtöbb esetben román kispárosokhoz mentek feleségül, akik abban az időszakban nem számítottak sem gazdag, sem magas státuszú társadalmi rétegnek. Csűrös 80 évvel ezelőtt írt tanulmánya megfelel a mai szakmai kritériumoknak is. Tudománytalannak nevezi a vérségi és faji alapokon nyugvó nemzeti megkülönböztetéseket, ami a tanulmány vitathatatlan érdeme, különösképpen, ha figyelembe vesszük, hogy egy olyan korban íródott, amikor a fajelméletek és a hátrányos nemzeti megkülönböztetések a virágkorukat élték.

A román–magyar vegyes házasságokról írt Varga E. Árpád (1996) is, aki elsősorban az 1977-es és 1992-es népszámlálás adataival dolgozik. Az adatai alapján 1992-ben az összes házasság 2,9%-a volt vegyes házasság, Erdélyben ez az arány 7,2%, a Kárpátokon túl mindössze 0,6%. Ő is megerősíti azt az eredményt, hogy a kisebbségben élő magyar nők gyakrabban kötnek vegyes házasságot, mint a férfiak. Véleménye szerint a vegyes házasságok nagymértékben elősegítik az asszimilációt. A román – magyar vegyes családoknál csak minden negyedik családban magyar a gyerek nemzetisége. Szintén megerősíti azt az álláspontot, hogy a nők ritkábban öröközik át nemzetiségüket, mint a férfiak. Azonban a nemzetiség hatása erősebb, mivel azokban az esetekben is román lesz a gyerekek többsége, ahol magyar az apa és román az anya. Az adatok alapján a vegyes házasságok háromnegyede a városokban kötődik.

A szlovákiai vegyes házasságokról írt tanulmányában Gyurgyík László (1998), aki a szlovákiai vegyes házasságokat vizsgálja 1949 és

1992 között, és kiemelt figyelmet fordít a szlovák–magyar vegyes házasságokra. Az elemzéséhez a népszámlálási adatokat használja. A népszámlálási adatoknál Gyurgyík jelzi, hogy a '40-es és '50-es évek adatai nem teljesen megbízhatóak, mivel a kommunista hatalom a kisebbségek jelentőségének csökkentésére törekedett, és ennek érdekében a népszámlálási adatokat is módosították. A népszámlálási adatok megbízhatóságáról bővebben ír Tóth Ágnes és Vékás János (lásd: Tóth-Vékás 2004, Tóth-Vékás 2008a). Az asszimilációs – kohéziós vitában Gyurgyík inkább az asszimilációs álláspontot képviseli. Érdemlegesen csak a magyar, szlovák, cseh és ukrán nemzetek adatait vizsgálja, mivel a többi közösség nagyon alacsony lélekszámú. A cigányság pedig 1991-ben szerepel először nemzetiségként a népszámláláson, ami miatt lehetetlen trendvizsgálatot készíteni.

Az '50-es években az összes Szlovákiában megkötött házasság 7,9%-a volt vegyes házasság, ez a '90-es évekre 11,4%-ra emelkedett. A szlovák házasságok 4,5%-a volt vegyes házasság az '50-es években. Ez az arány a '90-es években 6,3%-a volt. A magyar házasságoknál az '50-es években a vegyes házasságok aránya 20,6%, ami a '90-es évekre 27,7%-ra emelkedett. Az '50-es években a cseh házasságok 82,5%-a volt vegyes házasság, ami a '90-es évekre 69,4%-ra csökkent. A csehek magas vegyes házasságkötési aránya azzal magyarázható, hogy ők egy bevándorló népesség, akik a második világháború után érkeztek a mai Szlovákia területére. A későbbiekben tapasztalható csökkenés pedig a már itt született, másod- és harmadgenerációs csehek házassági szokásaiban bekövetkezett változásnak tulajdonítható. Az ukránok esetében az 50-es években alacsony volt a vegyes házasságok aránya, mivel az ország legelmaradottabb területein éltek. A későbbiekben viszont jelentős emelkedésnek indult ez az arány, mivel nyelvileg sokkal közelebb állnak a szlovákokhoz, mint a magyarok, emellett a saját oktatási rendszerük sem tudott kiépülni. A vegyes házasságok arányának növekedését eredményezte a romák etnikummá alakulása. A romák alacsony arányban kötnek etnikailag vegyes házasságokat, a döntő többségük szintén román választ partnerének. Ameddig szlovákoknak tekintették őket, egy nagy homogén házasságban élő tömböt alkottak a szlovákságban. Amikor azonban önálló etnikumként kezdték vezetni őket, akkor egy

nagy homogám házasságban élő csoport távozott a szlovák nemzetből. Amikor távoztak az adott nemzet tagjai közül az adott nemzet vegyes házassági aránya megnőtt, mivel a házasságok közül döntően homogám házasságok estek ki a nemzetből a távozásuk miatt. Emiatt a más népcsoportokból történő kiemelésük az adott népcsoport vegyes házassági arányának emelkedését eredményezte.

A népszámlálási adatok alapján a válással végződő házasságok átlagos időtartama 10-11 év. A válással végződő magyar vegyes házasságok aránya folyamatosan nő, míg a 60-as években 22,6% volt ez az arány a '90-es években már elérte a 27,7%-ot. Mindezek eredményeképpen több vegyes házasság bomlik fel, mint ahány kötődik. Figyelemre méltó, hogy a cseh-szlovák vegyes házasságok tartósabbak, mint a homogám cseh házasságok. A cseh házasságok bomlandóbbak, mint a szlovákok, így a szlovák partner mérsékeli a csehek magasabb válási arányát. Ezzel szemben a cseh-szlovák vegyes házasságok nagyobb arányban végződnek válással, mint a szlovák homogám házasságok. A magyar-szlovák vegyes házasságok nagyobb arányban végződnek válással, mint a homogám magyar házasságok. A szlovákok és a magyarok válási arányai között azonban nincs akkora különbség, mint a csehek és a szlovákok házasságai között. Gyurgyík szerint a magyar-szlovák vegyes házasságok azért végződnek nagyobb arányban válással, mert az értékrendben és szokásokban meglévő különbségeket (amik a válások gyakori okai) felerősítik a nemzeti különbségek. Ebből adódóan az eltérő nemzetiség közvetlenül növeli a válási arányt. A vegyes házasságokban kimutathatóan kevesebb gyermek születik, mint a homogám magyar házasságokban: a vegyes házasságok termékenysége 85%-a a magyar termékenységnek. Ha a vegyes házasságoknak az asszimilációra gyakorolt hatását vizsgáljuk, akkor egyértelműen a többségi nemzet könnyelhet el asszimilációs nyereséget, a magyarság száma viszont csökken. Gyurgyík a tanulmányában kiemelt figyelmet fordított a válások vizsgálatára, ami a vegyes házasságok egyik tagadhatatlanul fontos aspektusa. Ezt előtte egyik kutató sem tette meg, és később sem foglalkoztak ezzel a jeleséggel.

Veres Valér (2002) alapvetően a romániai magyarság létszámcsökkenésével foglalkozik, és ennek kapcsán tanulmányában a vegyes házasságokról is ír. A huszadik századi népszámlálások adatait (1910-1992)

elemzi. Mivel témájának egyik központi kérdése az asszimiláció, ezért a vegyes házasságokat is ebből a szempontból közelíti meg. Véleménye szerint a romániai magyarság létszámcsökkenésének egyik fő oka a vegyes házasságkötés. Mindezt demográfiai adatokkal támasztja alá. 45 444 magyar férfi élt vegyes házasságban román nővel, és 48 969 magyar nő élt román férfival. Az adatok alapján Erdélyben jellemzőbb a magyar nőkre a vegyes házasságkötés, mint a magyar férfiakra, amit Csűrös eredményei is alátámasztanak. Az asszimilációra azonban ebből még nem lehet következtetni, ahhoz az ezekben a családokban született gyerekek nemzetiségét kell vizsgálni. Veres arra jutott, hogy azokban a családokban, ahol a férj magyar nemzetiségű, a gyerekek 35%-a volt magyar nemzetiségű. Azokban a családokban pedig, ahol a feleség volt magyar, a gyerekek mindössze 17%-a lett magyar nemzetiségű. Átlagosan tehát a vegyes házasságok negyedében lesz csak a gyerek nemzetisége magyar.

Az erdélyi román-magyar vegyes házasságokat vizsgálja Horváth István (2004). A tanulmányában elsősorban népszámlálási adatokkal (1992-2002) dolgozik, és az asszimilációs nézőpontot képviseli. A szerző nem a nemzeti identitás szempontjából, inkább statisztikailag megragadhatóan vizsgálja az asszimilációt. A tanulmányában elsősorban az asszimiláció kutatásának módszertanát kívánja bővíteni, így nem magukra a vegyes házasságokra, hanem a magyar házassulandó felek párválasztására koncentrál. Őket két csoportra osztja: magyar – magyar házasság és magyar – nem-magyar házasság. Horváth szerint a vegyes házasság egy strukturális és szocio-kulturálisan meghatározott jelenség. A strukturális jellemvonást Peter Blau nyomán értelmezi, aki szerint vegyes házasság esetén annak a statisztikai valószínűségéről van szó, hogy valaki a párválasztási preferenciának megfelelően azonos nemzetiségű partnert találjon. A szocio-kulturális szempont alatt pedig azt érti, hogy a párválasztási ismérvek közt mennyire fontos a partner azonos nemzetisége.

Horváth szerint a vegyes házasságok kutatását nehezíti a házassági kedv csökkenése, és az élettársi kapcsolatok számának emelkedése. Az élettársi kapcsolatok nyomán követése és elemzése statisztikai módszerekkel jóval nehezebb, mint a házasságoké. Horváth az élettársi kapcsolatok növekedésére a házasságon kívül született gyerekek számának növekedéséből következtet.

Erdélyben 1992 és 2001 közt a magyarok körében 17,7% volt a vegyes házasságok aránya, ami alacsonyabb a felvidékinél (27,75%) és a vajdaságinál is (25% a 90-es években). Azonban ez az arány nagymértékben eltér a különböző megyékben. A többségében magyar lakta megyékben alacsony a vegyes házasságok aránya, ezzel szemben azokban a megyékben, ahol a magyarság szórványban él, átlag feletti, ugyanis itt kisebb az esélye a homogám párválasztásnak. Horváth azonban felhívja a figyelmet, hogy a megye hatása nem feltétlenül döntő, ugyanis a megye csak egy statisztikai egység, ettől sokkal lényegesebb az adott térségben élő egyének térfelfogása, a mentális térképezés során kialakult tájegységek. Ez természetesen összefügg a megyében élő magyarok arányával, ugyanis a szórványban élő magyarok aránya a megyén belül nagyban befolyásolja a vegyes házasságok gyakoriságát. A szórványban élő magyarok körében ugyanis jóval több vegyes házasságot kötnek, mint a tömbmagyarság körében. A vegyes házasságok 48,3%-a szórványban élők körében kötötték, holott a szórványban élők a romániai magyarságnak mindössze 19,8%-át alkotják. Horváth egy statisztikai újítást is használ az elemzésében. Az erdélyi magyar homogám házasságkötők számát elfelezi, és ezzel megkapja a létrejött homogám magyar családok számát. Ehhez hozzáadja a heterogám házasságot kötők számát felezés nélkül, ugyanis ők más nemzetiségű partnert választottak, tehát párjuk nem szerepelhet a magyarok között. Ezzel megkapja az összes adott időben létrejött magyar jellegű család számát. Ezek alapján megállapítja, hogy 29,65% a heterogám családok aránya az újonnan létrejött családok között. Ezzel Horvát új eredményeket nem hoz létre, viszont más nézőpontból mutatja be a vegyes házasságokat.

A magyar–szerb vegyes házasságok kutatása

Arday Lajos (1991) a huszadik század népszámlálási adatai (1910-1981) alapján elemzi a Vajdaság helyzetét. Elsősorban a magyarság lélekszámának csökkenésével foglalkozik, aminek egyik okaként a vegyes házasságokat említi meg. Mert, mint ahogy kimutatja a vegyes házasságokból született gyerekek nagy valószínűséggel jugoszlávnak vallják

majd magukat. A magyarság demográfiai trendjeit kisebbséggé válásától kezdve elemzi. Adatai alapján a magyarság az elmúlt majd egy évszázadban nemcsak arányában, hanem lélekszámában is csökkent. A huszadik század során a térség népeinek sorsa ritkán volt problémáktól mentes. A jugoszláv vezetés a két világháború között a két legnagyobb kisebbséget, a magyarokat és a németeket igyekezett egymás ellen fordítani. Arday szerint a jugoszláv politikai hatalom a magyarokban nagyobb fenyegetést látott, ezért a németek identitását próbálták erősíteni, amivel viszont a Harmadik Birodalom felé fordulásukat segítették elő. Amikor a térség újra magyar fennhatóság alá került sok német újból magyarnak vallotta magát. (Arday 1989) A háború után a németek a retorziók hatására nem merték magukat németnek vallani, így inkább magyarnak vallották magukat. Ezt az is jól mutatja, hogy ennek a generációnak a kihalásakor éppen az eredetileg németek lakta területeken csökkent számottevően a magyarok aránya. A zsidóságot az első világháború után leválasztották a magyarságról, az izraelita vallásúak nem vallhatták magukat magyarnak, vagy németnek. A holokauszt során a vajdasági zsidóság nagy vérvesztést szenvedett el. A háború után a túlélők pedig az Egyesült Államokba, vagy Izraelbe emigráltak, így a jugoszláviai zsidóság gyakorlatilag eltűnt.

Az első világháború után a magyar értelmiség és felső középosztály jelentős részét Magyarországra deportálták. Az 1944-1945-ös vérengzésekben pedig több tízezren veszték oda. A világháború után jelentős volt a magyarság természetes fogyása is. Az szocialista Jugoszláviában a magyarság volt az egyik leggyorsabban fogyó kisebbség. Arday szerint a vegyes házasságok ezt a folyamatot csak gyorsították, ugyanis a vegyes házasságból születettek közül sokan jugoszlávnak vallották magukat. Ezt az a tény is alátámasztja, hogy a legtöbb jugoszláv a városi és városkörnyéki iparosodott területeken élt, ahol a legmagasabb volt a vegyes házasságok aránya. Arday a témával foglalkozók közül először rámutat a vegyes házasságok területi különbségeire is. Azaz a városokban jóval gyakoribbak a vegyes házasságok, mint a rurális területeken.

Biacs Antal (1994) a délvidéki demográfiai folyamatokat bemutató könyvében érinti a vegyes házasságokat is. Munkájában az 1991-es népszámlálás adatai alapján értelmezte a vegyes házasságokban kimutatható

trendeket. Az asszimilációs–kohéziós vitában az asszimilációs álláspont áll közelebb hozzá. Az adatai alapján az egykori Jugoszláviában a Vajdaság területén voltak a leggyakoribbak a vegyes házasságok. A szerbek a tartományban kötöttek a legnagyobb arányban vegyes házasságokat, a szűkebb értelemben vett Szerbiában (Koszovó és a Vajdaság nélkül) és Boszniában jóval kisebb arányban tették ezt. A magyarokra viszont ez fordítottan érvényes: a tartományon kívül élő magyarok gyakrabban kötöttek vegyes házasságokat. Ez azzal magyarázható, hogy a tartomány területén kívül kisszámú magyar él, és a szórványosodás jellemzi őket. Biacsi a vegyes házasságokkal kapcsolatban azon a véleményen van, hogy minél nagyobb egy nemzeti csoport, annál nagyobb a csoport tagjaival kötött házasságok száma. A vegyes házasságok százalékos aránya pedig fordítottan arányos a nemzeti csoport méretével: minél nagyobb a csoport, annál kisebb a vegyes házasságok aránya. A vegyes házasságok száma a második világháború után folyamatos növekedést mutatott. Míg 1956-ban 17,3% volt, addig 1988-ban már elérte a 30,7%-ot. Az eredményekhez hozzá kell tenni, hogy Biacsi a munkáját 1994-en írta, így nem vizsgálhatta a délszláv háborúk következményeit. A háborúk lezárásával a vegyes házasságok aránya 18% körüli értékre esett vissza, és azóta is ezen az értéken áll.

A legtöbb népcsoport esetében a fentebb említett elv érvényesül. A ruszinoknál a legnagyobb a vegyes házasságok aránya, több mint a házasságok fele vegyes házasság. A magyarok esetében a házasságok negyede vegyes házasság, a szerbeknél ez az arány már csak 18,9%. A cigányok adatai viszont ezektől eltérést mutatnak. Az alacsony létszámú közösség vegyes házasságkötési mutatói alacsonyak, ami a többi közösség általi alacsony elfogadottságukat jelzi. A vegyes házasságok eredményeként jelentkezik az alterofónia. Ez a jelenség akkor áll fenn, ha valakinek az anyanyelve és a nemzetisége nem egyezik meg. Az 1981-es népszámlálás szerint több mint 40 000 magyar nem a magyart jelölte meg anyanyelveként. Ugyanakkor 24 000 körül volt azoknak a száma, akik a magyart jelölték meg anyanyelvüként, annak ellenére, hogy a nemzetiségük nem volt magyar. Több mint a felük jugoszlávnak vallotta magát.

Biacsi a vegyes házasságokból származó gyerekekkel is foglalkozik. Az összes vegyes családot vizsgálva megállapítja, hogy az esetek vala-

mivel kevesebb mint háromnegyedénél a gyerek az apa nemzetiségét örökli. Tehát a vegyes házasságokban elsősorban az apa az, aki tovább örökíti a nemzetiségét. Azonban, ha az apa magyar, a felesége pedig szerb, akkor ez az arány 48,9%-os, tehát ezesetben az apa nemzetisége elveszíti dominanciáját. Magyar anya és más nemzetiségű apa esetében a gyerekeknek mindössze 7,4%-a volt magyar nemzetiségű. Az adatokból kiderül továbbá, hogy jóval több magyar nő köt vegyes házasságot, mint magyar férfi. Ennek következtében, ha az összes vegyes házasságot nézzük, akkor a gyerekek 29,2%-a volt magyar nemzetiségű. Biacsi adatai megerősítik Mirnics (1994) eredményeit, és szintén azt mutatják, hogy a vegyes házasságok a magyarság asszimilációját segítik elő.

A Vajdaságban élő magyarság helyzetével, jövőbeni kilátásaival sokat foglalkozott Mirnics Károly (1994). A kutató számos tanulmányában foglalkozott az asszimilációval, és a magyarság Vajdaságban történő megmaradásának esélyével (Mirnics 1970, Mirnics 1998). Az asszimilációs nézőpont híveként negatívan ítélte meg a kisebbségi magyarság helyzetét. Több írásában is bírálta a regnáló hatalmat, amit a diktatórikus rendszerben nem néztek jó szemmel, így idő előtt nyugdíjazták, és sokáig publikálni sem engedték.

A vegyes házasságokról szóló tanulmányában elsősorban az 1981-es népszámlálás adatait használja. Az eredményekből arra következtet, hogy még a homogám kisebbségi házasságok esetében is előfordul, hogy a gyerek nemzetisége nem magyar lesz, holott mindkét szülője magyar-nak vallotta magát. Megállapítja, hogy a magyar nők gyakrabban kötnek vegyes házasságot szerb férfikkal, mint a magyar férfiak szerb nőkkel. A magyar-szerb vegyes házasságok esetében függetlenül attól, hogy melyik fél vallja magát magyarnak, a gyerekek nemzetisége sokkal több esetben lesz szerb, mint magyar. Kimutatható azonban különbség a nemek között: ha az anya magyar nemzetiségű, az apa pedig szerb, akkor nagyobb arányban lesznek a gyerekek szerb nemzetiségűek, mint azoknál a vegyes házasságoknál, ahol az apa a magyar. Magyar anya és szerb apa esetében a gyerekek 75% volt szerb nemzetiségű, 11% jugoszláv, és mindössze 14% volt a magyar nemzetiségű gyerekek aránya. Mirnics ebből azt a következtetést vonja le, hogy a magyar nők jóval kisebb arányban örökítik tovább a nemzetiségüket, mint a magyar fér-

fiak, a vegyes házasságok pedig jelenlegi formájukban a magyarság asszimilációját segítik elő. Szerinte ennek a fő oka a kisebbségi oktatás rossz állapota. Mivel a kisebbségi oktatás nem képez valódi alternatívát a szerb nyelvű oktatással szemben, ezért a vegyes házasságokból származó gyerekek főként szerb nyelven fognak tovább tanulni. Emiatt szerb környezetben szocializálódnak és jóval több lesz körükben a nemzetiséget váltók aránya. A helyzet megoldását a kétnyelvűség megteremtésében látja, mert akkor a vegyes házasságokból származó gyerekek mindkét nyelvet elsajátíthatnák. S akkor a vegyes házasságok nem az asszimiláció eszközt jelentenék a magyarság számára. Ehhez azonban – hangsúlyozza Mirnics – feltétlenül szükséges a kisebbségi oktatási rendszer fejlesztése. Emellett a magyar nyelvet a közéletben, a hivatalokban és a munkahelyeken is valódi alternatívává kellene tenni.

Hoóz István (2002) a régió magyar kisebbségeinek vegyes házasságkötéseit vizsgálva foglalkozott a magyar-szerb vegyes házasságokkal is. Hoóz szintén az asszimilációs nézőpontot követi, és a kisebbségi magyarság fogyásának egyik okát a vegyes házasságokban látja. Megerősíti Mirnics eredményeit, miszerint a magyar nőkre jellemzőbb a vegyes házasságkötés, mint a magyar férfiakra, valamint hozzáteszi, hogy a kisebbségben élő magyarok gyakrabban kötnek vegyes házasságot, mint a többségi nemzet tagjai. Ezt a népszámlálási adatokkal támasztja alá, ugyanis mind a Vajdaságban, mind pedig a Felvidéken számottevően több magyar nő köt vegyes házasságot a többségi nemzet férfi tagjaival, mint ahány magyar férfi választ magának a többségi nemzetből partnert.

Hoóz az elemzéséhez elsősorban népszámlálási adatokra támaszkodik, a trendet az 1920-as évektől kezdve egészen az 1990-es évekig vizsgálja. A vegyes házasságok számának korábbi alakulásánál korabeli forrásokat is felhasznál. Érvelése szerint a tizenkilencedik századot megelőzően nem, vagy csak alig kötöttek vegyes házasságok. Ezt közvetlenül bebizonyítani lehetetlen, ugyanis a középkorban nem voltak a maihoz hasonló felmérések, ahol a vegyes házasságokat összeírták volna. De a korabeli feljegyzésekből következtethetünk a vegyes házasságok meglétére vagy hiányára. Hoóz szerint a Kárpát medence népeinek a középkor és az újkor folyamán is – mint ahogy azt a térség tarka etnikai térképe is bizonyítja – fontos volt az anyanyelvük és a nemzeti-

ségük. Ha nem számított volna a különböző csoportok számára nemzeti identitásuk, akkor a térség etnikailag homogénné vált volna. Mivel a legtöbb esetben az eltérő nemzetiség eltérő vallással is jár, ezért az etnikailag vegyes házasságok vallási szempontból is heterogám kapcsolatok. A vegyes vallási házasságok pedig nagyon ritkák voltak a tizenkilencedik századot megelőzően. A nemzeti endogámia megőrzése érdekében a nősülni kívánó fiatalok akár távoli településekre is elutaztak, hogy megfelelő partnert találjanak maguknak. Hoóz mindebből arra következtet, hogy az előző századokban nem voltak vegyes házasságok, vagy csak nagyon ritka esetekben fordultak elő. Scitovszky János 19. századi munkájára hivatkozik, aki szerint az eltérő nyelvű személyek között nincs házasságkötés. Ez a trend azonban az első világháborút követően gyökeresen megváltozott. A nemzeti identitás és a hagyományok egyre kisebb hatást gyakoroltak a párválasztásra. A hasonló státusz és kulturális tőke szerepe felértékelődött. A faluközösségekből a városokba vándorló fiatalok számára már nem a nemzetiség volt a döntő a párválasztásban. A kisebbségi magyarság körében évről évre nőtt a vegyes házasságok aránya. A többségi nemzetek esetében is megfigyelhető volt ez a változás, azonban a szerbek vagy a szlovákok körében messze nem volt olyan magas a vegyes házasságkötések aránya, mint a magyarok körében. Az egykori Jugoszláviában a magyar nőkre jellemzőbb volt a vegyes házasságkötés, mint a magyar férfiakra. A magyarok körében volt az egyik legmagasabb a vegyes házasságkötések aránya. Ezt a jugoszláv kutatók feltétlenül pozitív fejleménynek ítélték. A vegyes házasságok számára meg is alkottak egy saját népcsoportot, az ún. jugoszláv nemzetiséget. A vegyes házasságból származó gyerekeknél azt tartották természetesnek, ha jugoszlávnak vallják magukat.

Hoóz szerint a vegyes házasságnak egyik alapvető feltétele, hogy legalább az egyik fél – általában a kisebbségi – ismerje a partnere nyelvét. Maga a kapcsolatteremtés ugyanis nem jöhetne létre ennek hiányában. A kisebbségi fél a partnere nyelvén kommunikál a párjával, így az asszimiláció első lépése, a nyelvi asszimiláció, már a kapcsolat létrejöttével megtörténhet. A szerző elemzi továbbá a vegyes házasságok létrejöttének okait, motivációit is. A legkézenfekvőbb indok a szerelem. A partner vonzereje mellett azonban más okok is befolyásolhatják a párválasztást. Hoóz

szerint az egyik ilyen ok a felfelé történő mobilitás. Ebben az esetben a kisebbségi fél azért választ magának a többségi nemzetből való házastársat, hogy így jobb esélyei legyenek a társadalomban való boldogulásra. A felfelé történő mobilitás mellett beszél még lefelé történő mobilitásról is. A vegyes házasságok ezen formája súlyos társadalmi konfliktusok esetén jelentkezik. Ha a kisebbségi felet súlyosan elnyomják, esetleg az élete is veszélyben forog, akkor hajlandó olyan társat választani magának, akit egyébként nem választana. Összességében a párválasztást egyéni döntésnek kell tekinteni, azonban ha társadalmi jelenségként vizsgáljuk, akkor az adott csoport értékei és normái jelennek meg benne. Azzal, ha egy más nemzetiségű partnert választunk, a párunkkal együtt elfogadjuk annak családját és rokonait, elfogadjuk a másik nemzet szokásait, hagyományait is. Ezzel viszont – Hoóz véleménye szerint – a saját csoportunk hagyományai gyengülnek, nem ragaszkodunk olyan erősen a saját csoportunk szokásaihoz, és így a tolerancia a nemzetünkkel szembeni közömbösség alapjául szolgálhat, ami pedig az asszimiláció kezdete.

Ami az egyén számára előnyt jelent, az a közössége számára hátránnyá válhat. Hoóz számos statisztikai adattal támasztja alá a kisebbségi magyarság vegyes házasságkötéseinek asszimilációs voltát. A kisebbségi fél, legyen az férfi vagy nő, minden országban kisebb arányban örökíti tovább a nemzetiségét, mint a többségi fél. Van azonban különbség a nemek között: a magyar nők jóval ritkábban örökítik át a nemzetiségüket, mint a magyar férfiak. Ha a válásokat nézzük, akkor a vegyes házasságok valamivel bomlékonyabbak, mint a homogén házasságok. Hoóz szerint a vegyes házasságok egyértelműen erősítik az asszimilációt, a vegyes házasságot kötöttek azonban nem szabad egyből asszimiláltak és a nemzet számára veszteségnek tekinteni. Véleménye szerint az anyaországnak rendelkeznie kell annyi kulturális és anyagi erővel, hogy a magyar nemzetiség választható alternatívaként jelenjen meg, és akkor a vegyes házasságokban is kialakulhat egy, a kisebbség számára is kedvező, kétnyelvű élethelyzet.

A vegyes házasságokat Göncz László (2003) a beolvadás „melegágyának” tekinti és erre a Muravidék példáját hozza fel. 2002-ben készített saját kutatást a muravidéki magyarság vegyes házasságairól, ami 25 családot ölelt fel. Az adatok alapján szinte minden második magyar

vegyes házasságban élt a Muravidéken. A hetvenes évektől kezdve divattá vált a magyarok és szlovének közti vegyes házasságkötés. A térség tarka etnikai összetételéből adódóan a horvátok és magyarok közt is kötöttek vegyes házasságok, és több esetben még az ilyen házasságokból született gyerekeket is szlovén nemzetiségűnek definiálják. Ugyan a Muravidéken nem készült még átfogó kutatás a vegyes házasságok gyakoriságának okairól, de Göncz szerint az elterjedésük egyik legfőbb oka a 70-es évektől erőteljesen hangsúlyozott „testvériség-egység” programja. Eszerint minden nyelv és nemzetiség egyenrangúnak számított. Azonban ennek az eredménye a magyar nyelv és nemzetiség visszaszorulása lett, mivel a magyarok közül sokan úgy vélték, hogyha úgymint mindegy, hogy ki milyen nyelven beszél, akkor az „egyszerűség kedvéért” inkább hanyagolják anyanyelvüket. Akik pedig a magyarság fogyására próbálták meg felhívni a figyelmet, azokat nacionalistának titulálták. Ha egy magyar nemzetiségű nő vagy férfi szlovén többségű környezetbe került, akkor a vegyes házasságból született gyereket automatikusan szlovén nyelven tanították, és az anyanyelve is a szlovén lett. Ha viszont egy szlovén került magyar többségű környezetbe, gyakran a család magyar tagjai is szlovénül kezdtek el kommunikálni a többségi nyelvet beszélő családtaggal. Mindebből Göncz azt a következtetést vonja le, hogy a vegyes házasságok a magyarság lélekszámának csökkenését, és nemzet tudatának gyengülését eredményezték a Muravidéken. Fontos megemlíteni, hogy a Muravidéken élő magyarság lélekszámában töredéke a vajdasági magyarságénak. Ebből a pedig az következik, hogy a vegyes házasságok aránya is nagyobb lesz a körükben.

Sebők László (2003) elsősorban szintén népszámlálási – főként a 2002-es – adatokat használ, amelyekből arra következtet, hogy a vegyes házasságok a magyarság asszimilációját gyorsítják. Tanulmányában a magyarok mellett más nemzetiségek vegyes házasságait is elemzi. Az adatai alapján Jugoszláviára vonatkozóan a következőket állapítja meg: A vegyes házasságok aránya a kilencvenes évekig nőtt, a Vajdaságban nagyobb mértékben, mint az ország déli részén. A szocialista Jugoszláviában a vegyes házasságokból születő gyerekeket sokszor jugoszlávnak definiálták. Ha az etnikumok közti távolság nagy volt, akkor a gyereket nagyobb valószínűséggel definiálták jugoszlávnak. A horvátok és szer-

bek közti etnikai távolság jóval csekélyebb, mint a szerbek és a magyarok közti, hiszen az előbbi esetben a felek gyakorlatilag ugyanazt a nyelvet beszélik. A magyarokra kiemelten jellemző a vegyes házasságkötés, mivel a házasságok negyede vegyes házasság. Az ország többi, nagyobb lélekszámú kisebbségénél, nevezetesen az albánoknál és a romáknál ez az arány jóval alacsonyabb, 1% körüli. Sebők, először a kutatók közül, számszerűsíti is a magyarság vegyes házasságokból származó asszimilációs veszteségét, amit 10 év alatt legalább 10 000 főre becsül.

Hódi Sándor (2004) könyvében elsősorban a vajdasági családokról ír, és a pszichológia felől közelíti meg a témát, azonban a szerb-magyar vegyes házasságokról is ír. Az asszimilációs nézőpontot követi, véleménye szerint a vegyes házasságok felgyorsítják a magyarság fogyását. Szerinte nem a vegyes házasságokban van a hiba, hiszen azok a nemzetek közeledést szolgálják. A bajt az okozza, hogy az alacsonyabb presztízzsel rendelkező fél feladja a nemzeti identitását és nyelvet, majd identitást cserél. Hódi saját kutatásából származó adatai szerint a magyar nők ötször gyakrabban választanak maguknak szerb partnert, mint a szerb nők magyar partnert. Szerinte azonban nem csak a magyar nőkre jellemző a vegyes házasságkötés, kisebb arányban, de a magyar férfiakra is.

Vékás János (2004) németül megjelent munkájában az összes vajdasági – így a magyar-szerb – vegyes házasságokról is írt. Az elemzéshez az 1991-es népszámlálás adatait használta, az asszimilációs-kohéziós vitában nem foglalt állást. Az eredményei alapján a Vajdaságban a gyerekes teljes családok aránya 57,3%. Ezek alapján tehát jelentős az egyszülő- és a gyermektelen családok aránya. A gyermektelen családok 83%-a homogám család, és csak 17%-uk tekinthető etnikailag vegyesnek. A gyerekes családok esetében 23% a vegyes házasságok aránya, a homogén családok aránya ez esetben 78%. Tehát a gyerekekkel is rendelkező családok körében nagyobb a vegyes házasságok aránya.

A magyarok felülreprezentáltak jelen a gyermektelen családok között. A teljes népességben a magyarok aránya 17%, a gyermektelen családok közt viszont 21%. Az összes őshonos kisebbség körében magasabb a gyermektelen családok aránya, mint a részarányuk a lakosságban, azonban a magyarok esetében a legnagyobb ez az eltérés. A gyermektelen családokban magyar férjek 89%-ának van azonos nem-

zetiségű felesége, a magyar feleségeknek esetében az az arány viszont csak 85%. A gyermekkel rendelkező, magyar jellegű családok (ahol legalább az egyik fél magyar) 80%-a homogám, tehát mind a szülők, mind pedig a gyerekek magyarok. Ez az arány valamivel a vajdasági átlag felett van. A magyar jellegű családok esetében emellett átlag feletti a gyerekek jugoszláv nemzetiségűnek deklarálása is.

Tóth Ágnes-Vékás János (2008b) a szerb-magyar vegyes házasságokat Magyarországon vizsgálták. A tanulmány a magyarországi kisebbségek házassági szokásait, jellemzőit elemzi, így a szerb – magyar vegyes házasságok is a kutatás részét képezik. A magyarországi helyzet jelentősen eltér a Szerbiában tapasztalhatótól, ugyanis a magyarországi szerbség lélekszámában jóval kisebb, mint a szerbiai magyarság. Emellett területileg szétszórtan élnek, egy településen sem képeznek még relatív többséget sem. Ebből adódóan az asszimiláció egy előrehaladottabb állapotában vannak. A kutatásukra azonban jobb a lehetőségek, hiszen a 2001. évi magyarországi népszámlálás során 4 kérdés is az adott személy nemzetiségére vonatkozott: a nemzetiség, az anyanyelv, a kulturális kötődés, valamint a családi, baráti körben beszélt nyelv. Bár a 2011. évi népszámlálás kérdései némileg ettől eltérőek voltak, de alkalmasak a korábbival való összehasonlításra. Ezzel szemben a szerbiai népszámlálások során csak a nemzetiségre és az anyanyelvre szoktak rákérdezni.

A szerbség körében befolyásolhatja a házassági piacot a középkorú (24 és 48 év közti) férfiak túlsúlya, mivel Szerbiából a katonai szolgálat és a rossz gazdasági körülmények miatt ebből a rétegből sokan Magyarországra vándoroltak. Azonban a születési ország esetükben igencsak komoly identitásképző tényező. Markánsan elkülönülnek ugyanis a Magyarországon született és a nem Magyarországon született szerbek. A 331 homogám szerb házaspár 40%-a esetén mindkét fél külföldi születésű, 52% esetén pedig mindkét fél magyarországi. Az adatok alapján tehát a magyarországi és külföldi szerbek ritkán kötnek házasságot. Magyarországon a szerb kisebbségre jellemző a vegyes házasságkötés, azonban nem csak a magyarokkal, hanem más magyarországi kisebbségekkel is kötnek vegyes házasságokat. A szerb nők 13%-ának volt horvát nemzetiségű partnere. Ennek a két nemzet kulturális közelsége lehet az oka. A szerb és a horvát nyelv szinte azonos, emellett a több évszázados

együttélés és a hasonló kultúra is növeli a két nemzet közelségét. Ha a vegyes házasságokból született gyerekeket nézzük, akkor Magyarországon a szerbek és a cigányok örökítik át utódaikra a legnagyobb arányban nemzetiségüket, azonban ez az arány nem éri el az 50%-ot. Az intergenerációs disszimiláció – olyanok vallják magukat az adott nemzetiséghez tartozónak, akiknek egyik szülője sem vallja magát annak – aránya 8% körüli. Megállapítható még emellett, hogy a magyarországi szerbségre jellemzőbb a vegyes házasságkötés, mint a vajdasági magyarságra, azonban ez főképpen a nagymértékű lélekszámbeli különbség eredménye.

A szerb-magyar vegyes házasságok kutatói közt egyetértés mutatkozik abban, hogy a jelen formájukban ezek a kapcsolatok az asszimilációt segítik elő. Az asszimiláció súlyosságát legkevésbé Vékás János hangsúlyozza. A skálánk másik végén Göncz László áll, aki a vegyes házasságokat az asszimiláció melegágyának tekinti. Mirnics Károly és Hoóz István a nyelvi asszimilációra helyezik a hangsúlyt, a többi kutató viszont inkább a nemzeti identitást vizsgálja. A kutatók elsősorban népszámlálási adatokkal dolgoztak, és ezekből vonták le következtetéseiket.

A szerb vegyes házasságok

A tanulmány elsősorban a délvidéki magyarság vegyes házasságait és azok társadalmi hatásait mutatja be, azonban a szerb-magyar vegyes házasságok nem érthetőek meg teljes mértékben, ha nem vizsgáljuk meg a szerbek által kötött vegyes házasságokat. Kifejezetten a magyar-szerb vegyes házasságokat szerb részről eddig külön nem vizsgálták, de a szerbségnek általában a többi nemzetiségekkel kötött vegyes házasságaival több tanulmány is foglalkozott. Emellett a téma bizonyos mértékű nemzetközi érdeklődést is keltett a boszniai háború kapcsán.

A jugoszláviai vegyes házasságokról írt tanulmányában Nikolai Botev (1994). A világsajtóban Jugoszláviát multietnikus utópiaként ábrázolták, ahol nagyon gyakoriak a vegyes házasságok. Ezt a képet a jugoszláv kormány is támogatta. A '90-es években viszont az ország széteséséről és a polgárháború erőszakosságáról szóló hírek járták be a sajtót. Botev szerint, ha valóban rengeteg vegyes házasság kötöttet,

de mégis polgárháború tört ki, akkor megdőltnek tekinthető a kohéziós elmélet, miszerint a vegyes házasságok megakadályozzák a fegyveres konfliktusok kialakulását az érintett nemzetiségek közt. Az elemzésben Botev népszámlálási adatokra (1962-1989) támaszkodik, és loglineáris elemzéseket is végez. Véleménye szerint 3 nagy kultúra találkozik egy egykori ország területén: a katolikus, az ortodox és az iszlám. Emellett háromféle házassági mintát különít el. Az első az „európai” minta, ahol kitolódik a házassági kor, és magas az egyedülállók aránya. Ez a minta főként Szlovéniára jellemző. A második mintát „mediterránnak” nevezi, ahol a nők korán, a férfiak pedig viszonylag későn házasodnak, ami következtében nagy korkülönbségek alakulnak ki a párokon belül. A harmadik mintát „tradicionálisnak” nevezi, itt mind a férfiak, mind a nők házassági kora alacsony.

Botev az adatira támaszkodva cáfolja, hogy a vegyes házasságok széleskörben elterjedtek lettek volna a régi Jugoszláviában. Véleménye szerint a kohéziós elmélet továbbra is megállja a helyét, mivel az országban nem voltak elterjedtek a vegyes házasságok, és így nem volt rá lehetőség, hogy megakadályozzák a konfliktust. Nem végez azonban összehasonlítást Európa többi országával, hogy megállapíthassa tényleg ritkák-e a vegyes házasságok. Ha az előző fejezetekben ismertetett szlovákiai és romániai kutatók adatait vesszük alapul, akkor az egykori Jugoszláviában nem számítottak ritkának a vegyes házasságok. Emellett megállapítás ellentétes Hoózával is, aki szerint a háborúban a legkegyetlenebb harcok pont azokon a területeken zajlottak, ahol a legtöbb vegyes házasság kötöttet, és a harcosok közt is rengeteg vegyes házasságból származó férfi volt. Ezek alapján tehát a vegyes házasságok semmilyen mértékben sem tudják megakadályozni a két fél közti fegyveres konfliktust, legyen akár nagy az arányuk, akár kevés.

A régi Jugoszláviában kötött vegyes házasságokról írtak tanulmányukban Dušan Drljača és Irena Medar (2001), akik az 1991-es népszámlálás adatait, valamint 1988-as, 1993-as és 2000-es év anyakönyvi kivonatait használják. Megerősítik, hogy a legtöbb délszláv nemzetnél a férfiakra jellemzőbb a vegyes házasságkötés, mint a nőkre. Ugyanakkor felhívják a figyelmet a vegyes házasságok kutatásának nehézségeire is. A tanulmányukban a területi megoszlás elemzésének nehézségeire hívják fel a figyel-

met: mert a vegyes házasságok esetén gyakoriak a költözések. A legtöbb esetben az egyik fél a másikhoz költözik, de előfordul, hogy mindketten elköltöznek a házasságkötés helyéről, és egyáltalán nem, vagy csak időközönként térnek vissza. A tanulmány eredményei szerint a városokban gyakori a heterogám házasságkötés, a falvakban viszont alacsony. Ez alól azonban kivételt képeznek a vegyes nemzeti összetételű falvak. Azokban a vegyes (muszlim – szerb) nemzetiségű városokban, ahol a muszlimok vannak többségben, magasabb a vegyes házasságok aránya.

Valentina Sokolovska (2008) a vajdasági nemzetek heterogám kapcsolatát vizsgálta 1956-2004 között. Az eredményei alapján nőtt a nemzetek közti heterogámia, és egyre több vegyes házasság kötöttetett. A magyar és szerb kapcsolatok pedig erősödtek az évek folyamán. Kivételt képeznek ez alól a 90-es évek, amikor csökkent a vegyes házasságok aránya.

Snežana Mrđen (2010) a régi Jugoszlávia tagköztársaságainak vegyes házasságairól írt tanulmányában az adatokat a 70-es évektől kezdődően tagköztársaságokra bontva elemzi. A '90-es évektől kezdve pedig az önálló államok statisztikai adatait dolgozza fel. Ezek alapján arra a következtetésre jut, hogy a régi Jugoszláviában a vegyes házasságok aránya folyamatosan nőtt, és pont az ország szétesésekor volt a tetőfokán, amikor elérte az összes házasságok 13,5%-át. A legtöbb vegyes házasságot a Vajdaságban kötötték, ahol az összes házasság negyede vegyes házasság volt. A legkevesebbet pedig Koszovóban és Macedóniában, valamint a szűkebb értelemben vett Szerbia (Szerbia Koszovó és a Vajdaság nélkül) területén kötötték. A 90-es évektől kezdve csökkenni kezdett a vegyes házasságok száma. Az egyedüli kivétel ez alól Montenegró, ahol a 80-as évek óta folyamatosan nő a vegyes házasságok aránya, 2002-ben pedig elérte a házasságok 21%-át. Ez annak tulajdonítható, hogy Montenegróban a montenegróiak aránya 61,9%-ról 43,2%-ra csökkent, a nemzetiségek aránya pedig 9%-ról 32%-ra nőtt. Ez azonban nem nemzetiségi változás, vagy demográfiai folyamatok eredménye, hanem a nemzeti identitás újra definiálásának a következménye. A montenegróiak és szerbek között egyébként sem húzható éles határvonal. A legintenzívebb csökkenés Horvátországban tapasztalható, ahol a 90-es évek eleji 19%-ról 2002-re 5%-ra csökkent a heterogám házasságkötések aránya. Horvátország esetében viszont egyértelműen a

nemzetiségi arányok változásának tulajdonítható ez a csökkenés, mivel a legnépesebb kisebbségnek számító szerbség vagy kivándorolt, vagy elmenekült az országból. Szlovéniában a 90-es évek elején 10% körül mozgott a vegyes házasságok aránya, ami az évtized közepére 6,5%-ra csökkent, utána viszont növekedésnek indult, és elérte a 16%-ot. Koszovóban a 90-es években csökken a vegyes házasságok aránya, majd 5%-nál stabilizálódik, Macedóniában pedig 6% az arányuk.

Az 1970 és 2001 közti időszakban Mrđen adatai szerint – ami meg egyezik Biacsi adataival – a vajdasági szerbek voltak a legnyitottabbak a vegyes házasságokra. A háborút követően azonban az ő körükben is csökkent a heterogám házasságkötések aránya, míg végül 16%-on stabilizálódott. A többségi nemzetek tagjaira a 90-es évektől a saját csoportjukba való bezárkózás volt a jellemző, a vegyes házasságok aránya az összes házasságokon belül 5%-ra csökkent.

Ha a nemek szerinti arányokat vizsgáljuk, akkor szembevetendő, hogy a férfiak gyakrabban kötnek vegyes házasságot, mint a nők. Különösen igaz ez a montenegrói nőkre, akik a kutatott időszakban 2-12% közti arányban kötöttek vegyes házasságokat, míg a montenegrói férfiak 10-20% közt. Ez viszont pont a fordítottja a kisebbségi magyarság körében megfigyelt trendnek, ugyanis az ő körükben a nők kötnek gyakrabban vegyes házasságokat.

Jeroen Smits (2010) a régi Jugoszlávia vegyes házasságait elemzi, amihez az 1981-es népszámlálás, és az 1963-as, 1974-es, 1982-es és az 1990-es lakossági felmérések adatait használja, valamint loglineáris elemzést is végez. Az asszimilációs – kohéziós vitában ő a kohéziós álláspontot képviseli. A kutatásával azt kívánja igazolni, hogy a vegyes házasságok csökkentik a nemzetek közti ellentétet, és ha elérnek egy bizonyos százalékarányt az összes házasságon belül, akkor meggátolják a fegyveres konfliktusok kialakulását. Érvként hozza fel, hogy Koszovóban alacsony a vegyes házasságok aránya (5%) a Vajdaságban viszont magas (28%). Szerinte részben ez is magyarázza, hogy a Vajdaságban nem alakultak ki etnikai konfliktusok, Koszovóban viszont igen. Itt a szerző túlértékeli a vegyes házasságok szerepét, ugyanis a konfliktus helyszíneit és eseményeit főként más tényezők befolyásolták. Az elemzésében elsősorban a szerbekre fókuszál, mivel főként ők vettek részt a háború folyamán dúló harcokban.

Érvelése szerint, ahol vegyes házasságok köttetnek, ott barátságoknak, és nemzetek közti kapcsolatoknak is lennie kell. Emellett egy házasság nem csak két embert, hanem két családot is összeköt. Így kialakulhatnak erős és gyenge kötések a férj és a feleség rokonsága között, ami a két nemzet közeledését eredményezi. Smits szerint minél gyakoribbak a vegyes házasságok, annál ritkábbak a két nemzet között kialakuló konfliktusok. Ez a vélemény nagymértékben eltér az asszimilációs nézőpontot valló szerzők véleményétől, ugyanis nem veszi figyelembe az asszimiláció létét. Előfordulhat ugyanis, hogy egy vegyes házasságban csak az egyik nyelvet használják, és a gyerekek is csak egy nyelven fognak beszélni. Ezekben az esetekben nem beszélhetünk kötésekről a két fél rokonsága között, hiszen még alapvető kommunikációjuk is problémát jelent.

A vegyes házasságok esélye a csoportok méretétől is függ. Egy nagyobb létszámú csoport tagjaival több vegyes házasságot kötnek. Eredményei alapján a montenegróiakra és a magyarokra a legjellemzőbb a szerbekkel történő házasságkötés. A szerbek legnagyobb számában a horvátokkal kötöttek vegyes házasságot. Az albánok nagyon ritkán kötnek vegyes házasságot a szerbekkel, statisztikailag szinte elhanyagolható arányban. Smits elemzésében kimutatta, hogy közvetlenül a háború előtt nem történt változás a vegyes házasságok arányában. Szerinte a konfliktusok azért alakulhattak ki, mert nem volt elegendő vegyes házasságkötés a szerbek, horvátok és bosnyákok közt. Véleménye szerint, ha elég gyakoriak a vegyes házasságok két nemzet közt, akkor megelőzhetők a fegyveres konfliktusok. Ez a nézőpont nehezen tartható, egyrészt mert tagadja az asszimiláció létét. Azt feltételezi, hogy minden vegyes házassággal kötések jönnek létre két adott népcsoport között, és nem veszi figyelembe az egyik (legtöbbször a kisebbségi) nyelv és identitás háttérbe szorítását és elsorvadását. A vegyes házasságoknak az asszimilációban játszott szerepe pedig megkérdőjelezhetetlen, hiszen számos demográfiai adat támasztja alá. Másrészt figyelmen kívül hagyja a konfliktusok politikai, gazdasági okait.

A boszniai vegyes házasságokról írt disszertációjában Fedja Burić (2012), aki nem szociológusként, hanem történészként vizsgálja a témát. Cáfolja azt az elterjedt nézetet, hogy a régi Jugoszlávia egy multietnikus utópia volt, ahol széles körben elterjedtek voltak a vegyes házasságok.

A huszadik század elején nagyon ritkák voltak a bosnyákok és a szerbek közti vegyes házasságok. A század elején még külön szabályozásra volt szükség vegyes házasság esetén, és a legmagasabb vallási vezető engedélye kellett hozzá. Burić szerint a huszadik század folyamán nem a két nemzet együttéléséről, inkább az egymás mellett éléséről beszélni.

Összegzés

A kilencvenes évektől kezdve a vegyes házasságok egyre nagyobb figyelmet kaptak mind a kisebbségi magyarság kutatói, mind a szerb kutatók részéről. De 2010-et követően csökkent a téma iránti érdeklődés. A magyar és a legtöbb szerb kutató is egyetért abban, hogy a vegyes házasságok a jelenlegi formájukban az asszimilációt segítik elő. A nézőpontjukat a legtöbb esetben demográfiai adatokkal támasztották alá, de voltak kutatók, akik bonyolultabb statisztikai eljárásokat is alkalmaztak. Kvalitatív kutatást senki sem végzett.

A kisebbségi magyarság kutatói mind megegyeznek abban, hogy a vegyes házasságok a magyarság fogyását eredményezik. Itt elsősorban nem a házasság nyomán vált valaki identitást, hanem a házasságból születő gyerekek lesznek a többségi nemzet tagjai, és ezáltal a magyarok száma csökken.

A régi Jugoszlávia szétesése kapcsán egyes kutatók a kohéziós elméletet próbálták igazolni, és arra a következtetésre jutottak, hogy nem volt elég vegyes házasság ahhoz, hogy megakadályozza a konfliktust. Az vitathatatlan tény, hogy ha két nemzet között nagy ellentétek feszülnek, akkor marginális a vegyes házasságok aránya, ha viszont a két nemzet közelebb áll egymáshoz, akkor több vegyes házasság köttetik. A vegyes házasságok azonban nem eredményeznek feltétlenül kapcsolatteremtést, és kötések kialakulását a két nemzet között. Hiszen bőven akadnak olyan heterogám családok, ahol egy nyelven zajlik a kommunikáció, és a gyerekek meg sem tanulják a kisebbségi nyelvet. Ezekben az esetekben nem beszélhetünk kötések kialakulásáról. A Boszniai helyzet pedig jóval bonyolultabb annál, hogy egyszerűen a kevés vegyes házasságból le lehessen vezetni. Hiszen a háború folyamán sok katona és sza-

badcsapat tag származott vegyes házasságból. Emellett Hoóz adatai is alátámasztják, hogy a legkegyetlenebb harcok pont azokon a területeken zajlottak, ahol a legtöbb vegyes házasság kötött. A kohéziós elmélet ilyen formában tehát nem állja meg a helyét.

Ha a nemek közti különbségeket szemléljük akkor azt láthatjuk, hogy a kisebbségi magyarság körében a nőkre jellemzőbb a vegyes házasságkötés, mint a férfiakra. A délszláv népek és a románok esetén viszont éppen fordított a helyzet, náluk a férfiak kötnek több vegyes házasságot a kisebbségi nőkkel. Ez érdekes adat, ha összehasonlítjuk azzal a ténnyel, hogy a nők kisebb arányban örökítik tovább a nemzetiségüket, mint a férfiak. A demográfiai adatok egyértelműen alátámasztják a vegyes házasságoknak a kisebbségi közösségek asszimilációjában játszott szerepét.

A kutatók számos kérdésben megegyeznek a vegyes házasságok kapcsán, ugyanakkor több kérdés is vita tárgyát képezi. A témában elkerülhetetlen és fontos a demográfiai adatok elemzése és kiértékelése, azonban a helyzet megértése és feltárása érdekében kvalitatív kutatásokat is alkalmazni kell. A két módszer kombinálása nélkül az ok-okozati összefüggések megállapítására csak korlátozott módon nyílik lehetőség.

Felhasznált irodalom

- ARDAY Lajos. A jugoszláviai magyarság demográfiai helyzete 1944-től napjainkig. Magyarságkutatás Évkönyve 1989. Magyarságkutató Intézet, Budapest 1990.
- BIACSI Antal: *Kis délvideki demográfia*, Szabadka, Életjel Kiadó, 1994.
- BOTEV, NIKOLAI: Where East Meets West: Ethnic Inter-marriage in the Former Yugoslavia, 1962 to 1989, *American Sociological Review*, Vol. 59, No. 3 (Jun., 1994), pp. 461-480
- CSÜRÖS Miklós: *Vegyes házasságok Erdély városaiban*. In: *Kisebbségvédelem*, 1938. 2-3. sz. 32-37. p.
- Dr. HOÓZ István: A nyelvi asszimiláció és a házasságkötés. In: *Statistikai Szemle*, 80. évfolyam, 12. szám. 2002.
- DRLJAČA, Dušan - MEDAR Irena: *Putevi prevazilaženja grupne zatvorenosti: Etnički/Nacionalno mješoviti brakovi* In: *Glasnik/Herald* 2001/6. 123-131
- FEDJA BURIC: *Becoming mixed: Mixed marriages of bosnia-herzegovina during the life and death of Yugoslavia*, University of Illinois at Urbana-Champaign, Urbana, Illinois, 2012

- GÖNCZ László: Gondolatok a Muravidéki magyarság beolvadásának okairól. In: SEBŐK László. (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1998-2002*. Teleki László alapítvány, Budapest. 2003
- GYURGYÁK László: *A szlovákiai vegyes házasságok demográfiai vonatkozásai 1949-től napjainkig*. In: *Regio. Kisebbség, politika, társadalom*, 1998.9. évf. 2.szám
- HÓDI Sándor: *Köszönöm drágám! Szerelem, szex, házasság a Vajdaságban - A házastársi konfliktusok pszichológiai és családszociológiai vizsgálata*, Újvidék, Forum Knyvkiadó, 2006.
- HORVÁTH István: *Az etnikailag vegyes házasságok az erdélyi magyar lakosság körében: 1992-2002*. In Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion-RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2004.
- MIRNICS Károly: A magyar kisebbség iskoláztatási szintje a Vajdaságban. In: Vajdasági útkereső. MTT Könyvtár, Szabadka, 1998.
- MIRNICS Károly: Demográfiai jellegzetességek a jugoszláviai magyar nemzetiség életében. *Demográfia*, 1970, 13.3: 269-282.
- MIRNICS Károly: Kétnyelvűség a Vajdasági vegyesházasságokban. In: *Regio - Kisebbség, politika, társadalom*, 5. évf. 4. sz. 1994.
- MRĐEN, Snežana: *Etnički miješani brakovi na prostoru bivše Jugoslavije, 1970 - 2005. godina* Zbornik Matice srpske za društvene nauke. 255-267. 10.2298/ZMSDN1031255M. 2010.
- SEBŐK László: A 2002-es szerbiai népszámlálás kérdőjelei, különösen a Vajdaság vonatkozásában. In: SEBŐK László. (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1998-2002*. Teleki László alapítvány, Budapest. 2003
- SMITS, Jeroen: *Ethnic Inter-marriage and Social Cohesion. What Can We Learn from Yugoslavia?* *Social Indicators Research* 96.3 (2010): 417-432. PMC. Web. 19 Oct. 2017.
- SOKOLOVSKA, Valentina: *Istraživanje akulturacionih procesa u Vojvodini na osnovu mešnovitih brakova*. In: *Социолошки преглед*, vol. XLII (2008), no. 3, 325-341
- TÓTH Ágnes - VÉKÁS János: A 2001. évi népszámlálási adatok rövid összefoglalása. In: *Barátság*, 2004. november 15. 4425-4432
- TÓTH Ágnes - VÉKÁS János: A népszámlálások nemzeti-etnikai adatai mögött rejlő politikai tényezők (1949-1990). In: *Kisebbségkutatás*, 2008a. 3. szám. 406-432.
- TÓTH Ágnes - VÉKÁS János: *Család és identitás, A vegyes házasság szerepe a magyarországi kisebbségi közösségek reprodukciójában*. In: *Demográfia* 51. évfolyam, 4. szám, 2008b.
- VARGA E. Árpád (1996): A családok összetétele nemzetiség és felekezet szerint az 1992. évi román népszámlálás tükrében. *Regio*, 1996/3. 82-94.
- VÉKÁS János: *Die Vojvodina und ihre Mindenheiten*. Südost-Institut, München, 2004.
- VERES Valér: *A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a 20. század utolsó negyedében*. In: *Korunk* (3) 2/2002, pp. 4-19.